

МАЛАДЗЁЖНЫЯ ВЯЧОРКІ НА МІНШЧЫНЕ

Роля і месца маладзёжных суполак у жыцці беларускай вясковай грамады, у фарміраванні правілаў паводзін, гендэрных узаемаадносін, на сённяшні час даследаваны мала. Апісанні працоўных і святочных збораў моладзі сустракаюцца ў працах Д. К. Зяленіна, П. В. Шэйна, М. В. Доўнар-Запольскага [3, с. 8]. Т.А. Бернштам глыбока даследавала тэму дзяцінства і юнацтва, узроставага сімвалізму пераходных абрадаў у культуры ўсходнеславянскага сялянства [1, с. 2]. У наш час амаль па ўсёй тэрыторыі Беларусі магчыма атрымаць даволі змястоўныя звесткі па гэтай тэме ад жыхароў старэйшага пакалення [4]; [5]; [6]; [7]; [9]. У дадзеным артыкуле абагульнены вынікі яе палявых даследаванняў 2005 – 2009 гг. у рамках навуковага праекта «Сучасны стан традыцыйнай мастацкай культуры беларусаў. Міншчына».

Піліпаўскія (восеньскія) вячоркі. Восень у народным календары – час для апрацоўкі вырашчанага ільну і падрыхтоўкі да веснавога ткацтва. Амаль да сярэдзіны XX стагоддзя найзначным і працаёмкім заняткам у гэты час было прадзенне. Чым больш напрудзена нітак, тым больш палатна ўвесну натчэ гаспадыня, каб пашыць адзенне для сваёй сям’і, упрыгожыць хату тканымі і вышыванымі рэчамі.

Пачатак працоўных вечароў супадаў з пачаткам Піліпаўкі. Водгукі больш даўніх прымеркаванняў («Казанская», «Дзяды») таксама захаваліся. Пралі раніцай, днём, вечарам, перапыняючыся для работы па дому і гаспадарцы. Забарона на прадзенне ў пятніцу, распаўсюджаная практычна па ўсёй Беларусі, на Міншчыне амаль не фіксуецца. Перапынялі прадзенне толькі ў суботу вечарам і ў нядзелю. Прадзенне раніцай, пакуль не развіднее, называлі «досвіткі», «дасветкі». Менавіта на Міншчыне існавала традыцыя прасці на досветках не толькі ў Піліпаўскі пост, але і ў Каляды. Дзённыя зборы зваліся «попрадкі, папрадхуі». На попрадкі асобна збіраліся і дзяўчаты, і жанчыны. Часам дзяўчаты заставаліся начаваць у сябровак, каб папрасці на досветках. На Міншчыне зафіксаваны звычай, калі дзяўчаты і жанчыны з іншай вёскі прыязджалі «прасці» на тыдзень ці два да сваякоў. Вечаровыя зборы, на якія прыходзілі выключна дзяўчаты, называлі «вячоркі», «зборні». Выбіралі хату, у якой у буднія дні пралі, шылі, вязалі, плялі карункі, а ў святы, суботу і нядзелю адпачывалі. На Міншчынесходы дзяўчат адбываліся ў хаце кожнай з сябровак па чарзе, кожныя два-тры дні пераходзілі ў іншую хату, у іншых раёнах – кожны тыдзень. У Слуцкім і Салігорскім раёнах існаваў звычай наймаць хату, у якой збіраліся і на калядныя вечарыны, з восені. У вялікім сяле на кожнай вуліцы ці «канцы» былі

ўстоўлівыя рознаўзроставыя гурты, у кожны з якіх уваходзіла 7-14 дзяўчат. Хадзіць на вячоркі з работай пачынала з 10-14 гадоў.

На вячоркі прыходзілі як сцямнее, пазбягаючы «шарай гадзіны», калі рабіць было нельга. Дзяўчына несла з сабою прасніцу ці калаўрот, кудзелю, верацёны. У хаце расаджваліся па лаўках уздоўж сцен, калі вышывалі, шылі, плялі карункі, сядалі пад лямпу пасярод хаты. Жанчыны старэйшага ўзросту ўздаваюць, што ім прыходзілася прасці пры керасінавай лямпе і пры лучыне, якую палілі на коміне ці ў лучніку. Спрадзеныя за вечар ніткі вымяралі ў «ручайках» (палова верацяна), «падвітках» і «пачынках» (поўнае верацяно). Дарослыя з паразуменнем ставіліся да патрэбы моладзі ў стасунках, але дзяўчаты імкнулася напасці паболей, каб не было сорамна перад грамадой. Маці кантралявала колькасць нападзенага за вечар, часам выказвалася аб яго недастатковай колькасці і якасці.

На вячоркі «кампаній» завітвалі хлопцы. У аснове фарміравання ўстойлівых дзявочых, хлапечых і змешаных гуртоў была ўзроставая і тэрытарыяльная прымеркаванасць: у «кампаніі, колы, парціі» аб'ядноўваліся ўдзельнікі аднаго ўзросту з адной вуліцы ці «канца» вёскі. Увосень, як і ў Каляды, існавала розніца ў паводзінах груп дзяўчат і хлопцаў. Дзяўчаты збіраліся ў хаце на сваёй вуліцы. Гурты хлопцаў хадзілі паўсюль, за вечар маглі абысці некалькі хат. Наведвалі тыя хаты, дзе працавалі найстарэйшыя дзяўчаты. Прыходы хлопцаў на вячоркі былі іх неад'емнай часткай. Хлопцы прыходзілі менавіта на вячоркі: удзень яны былі занятыя мужчынскай работай. Каб работа рухалася хутчэй, дзяўчаты спявалі калядныя, лірычныя, бяседныя песні, да іх далучаліся хлопцы. Радзей узгадваюць, што спявалі духоўныя песні і вершы, ці ўвогуле забарону на спевы ў пост. Прадзенне, нават у суправаджэнні песень, было механічнай і манатоннай работай. Каб адпачнуць, дзяўчаты выбягалі на вуліцу, хадзілі «слухаць пад вокны» да хат, часам палохалі аднавяскоўцаў. Застаўшыся ў хаце хлопцы маглі схаваць прасніцу ці верацёны так, што шукаць іх даводзілася доўга. Хлопцы на вячорках бавілі час у размовах і жартах, прыглядаліся да дзяўчат, да іх умення працаваць. Спакойныя, незлаблыя дзяўчаты карысталіся найбольшай павагай у моладзі. Хлопцы дазвалялася сядзець побач з дзяўчынай «пад прасніцу», размаўляць, жартаваць, правесці яе да хаты і г. д. Самыя вясёлыя ўспаміны былых удзельніц вячорак – разнастайныя жарты хлопцаў, без якіх не абыходзіўся ні адзін вечар: падпальванне кудзелі, абрыванне ніткі і г. д. Усе «жарты» рабіліся адкрыта, напаміны, амаль заўсёды суправаджаліся смехам, жартоўнымі каментарыямі. Дзяўчаты вельмі цяжка ставіліся да жартаў хлопцаў, якія ніколі не былі злосныя, і часцей прадывіжваліся жаданнем звярнуць на сябе ўвагу, прадэманстраваць сваю схільнасць і сімпатыю.

На Міншчыне бытаваў жарт-меркаванне, што «да Каляд кудзеля не гарыць». Гэта падштурхоўвала хлопцаў падпальваць кудзелю на дзявочых прасніцах. Адзін з вясёлых жартаў – насыпанне солі ў кудзелю, абрыванне нітка, адсяканне вушак у прасніцы. Але хлопцы добра ставіліся да дзяўчат, часта рабілі такія неабходныя падарункі як верацёны, калечкі на верацёны («поспех», «гудок», «чыжык»), пярсцёнкі. Бывала, што дзяўчатам трэба было «зарабіць» такі падарунак, выконваючы пэўныя заданні, як пры гульні ў «фанты». У гуртах старэйшай моладзі існавалі элементы «дарослай» гульні, ці адносін. Да гэтага можна аднесці звычай «браць дзевак на кравець» для размоў. Але такія паводзіны не кампраментавалі дзяўчыну, а толькі падкрэслівалі яе ўменне захаваць сваю цягліваасць. У моладзі, асабліва дзяўчат, цягліваасць не была паказнай. Параўноўваючы правы паводзінаў, старэйшыя адзначаюць большую строгасць у паводзінах у часы сваёй маладосці. Многія з працоўных вечароў заканчваліся танцамі і праважаньнямі. Танцы на вячорках у будні дзень праходзілі сціпла, без музыкантаў. Танцавалі «пад язык» (напывалі) ці карысталіся звычайнымі прадметамі, каб стварыць мелодыю. Звычайна гулялі да паўночы. Па заканчэнні, хлопцы праводзілі да хаты дзяўчат, якія ім падабаліся. Згодна вясковаму этыкету, юнак быў павінны дапамагчы дзяўчыне – паднесці прасніцу ці самапрадку. У суботу, нядзелю і святочныя дні моладзь збіралася сваім колам у асобнай хаце, ладзіла гульні і танцы. На Піліпаўскі пост прыходзілася некалькі вялікіх свят праваслаўнага календара, падчас якіх моладзі дазвалялася ладзіць найбольш вясёлыя вечарыны. Адной з адметнасцяў восеньскіх святочных вечарын на міншчыне быў звычай «гуляць ката», напрыклад, «на Міхайла» ў Клецкім раёне.

Калядныя вячоркі. Са святкаваннем калядных свят (Ражства, Васілля, Вадохрышча) непарыўна звязаны маладзёжныя святочныя вячоркі, на якіх галоўнае месца адводзілася танцам і гульнім. Такія святочныя вечары на Міншчыне часцей называлі «вечарынкі, вячоркі, вечарыны». Сустрэкаліся і іншыя лакальныя назвы: «ігрышчы» (Крупскі, Любанскі, Вілейскі, Маладзечанскі раёны), «гульні, танцы» (Маладзечанскі раён), «іграць каляду, коляды гуляць», «зборні» (Салігорскі, Слуцкі раёны). У параўнанні з іншымі рэгіёнамі Беларусі, дзе існавала забарона на большасць жаночых работ у каляды, на Міншчыне дазвалялася прасці ў гэтыя дні, але позна ноччу, ці вельмі рана, да свету («досветкі»). Пралі дома ці збіраліся разам у адну хату. Апошні выпадак найбольш цікавы: з вечара хлопцы і дзяўчаты гулялі і танчылі, у той жа хаце заставаліся начаваць і пралі глыбокай ноччу.

Першыя калядныя вячоркі збіралі звычайна 7 студзеня і ў наступныя 2-3 дні. Напярэдадні 6-га студзеня, моладзь хадзіла віншаваць аднавяскоўцаў са Светлым Хрыстовым Нараджэннем. Звычайна ў каляды адбывалася тры самыя вялікія калядныя вечарыны: на першы дзень Каляд, на Васілля, і на Вадохрышча. На Васілля (дзень памяці Васілія Вялікага) моладзь хадзіла ў шчодры. Найчасцей на Міншчыне фіксуецца звычай збраць на Ражство і Васілля не толькі танцавальных вечарыны, але вячары-

«складчыны» з пачастункамі. Самыя старэйшыя групы моладзі запрашалі суседзяў і сяброў нават з іншых вёсак («складкі, зопрошона», Нясвіжскі р-н, «гуляць ката», Вілейскі, Клецкі р-ны). На калядныя вячоркі, а дакладней на «складчыны», не прынята было хадзіць без запрашэння.

Пры арганізацыі святочных вечарын (выбар хаты, дамова з музыкантам і плата яму, частаванне) групам дзяўчат і хлопцаў адводзіліся свае ролі. Выбіралі хату дзяўчаты, яны ж частавалі музыкантаў. Хлопцы запрашалі музыкантаў, прывозілі іх з суседняй вёскі і адвозілі назад. Пляцілі музыкантам, у залежнасці ад мясцовых традыцый, дзяўчаты, хлопцы, альбо дзяўчаты і хлопцы разам. Часам моладзь шукала магчымасці зарабіць грошай на аплату музыкантам. На вячоркі збіраліся адпаведна сваёй узроставай групе. Старэйшая моладзь на свае вячоркі маладзейшых дапускала з неахвотай, асабліва калі малодшыя мелі перавагу ва ўменнях спяваць і танчыць. Калі маладзейшыя ўмелі добра танцаваць, спяваць і паводзіць сябе, іх ахвотна прымалі ў гурт старэйшых. Бывала, што з малодшымі абыходзіліся вельмі жорстка – выганялі з вечарынкі разам і хлопцаў і дзяўчат. Хлопцы і дзяўчаты падчас калядных вячорак не толькі танчылі, але спявалі разам, ладзілі разнастайныя гульні. Моладзь старэйшага ўзросту гуляла ў «Фанты», «Кальцо», «Золата», «Горача-халодна» і інш. Большасць гульняў суправаджалася пацалункамі і жартамі. У Лагойскім і Вілейскім раёнах фіксуецца раўспасуджаны пераважна на Віцебшчыне абрад Жаніць Цярэшку. Паміж хлопцамі і дзяўчатамі існавалі асаблівыя адносіны, якія дыктаваліся вясковым этыкетам, залежалі ад асаблівасцяў характару кожнага з удзельнікаў. Часта хлопцы лічылі «сваімі» дзяўчат, якія жылі на адной вуліцы, і вельмі рэўнасна ставіліся да іх: каралі за самастойныя паходы на вячоркі, танцы з «чужымі» хлопцамі. Але спрэчкі і бойкі паміж хлопцамі падчас вячорак здараліся вельмі рэдка. Асаблівае месца на калядных вечарынах належала, безумоўна, традыцыйным танцам, мноства якіх яшчэ ў 1960-я гады на вёсцы моладзь добра ведала і выконвала. Найчасцей запрашалі на танец дзяўчат, якія былі лепшымі танцоркамі. Хлопец заўсёды знаходзіўся ў больш выгадным становішчы: дзяўчатам не прынята было адмаўляць хлопцам, якія іх запрашалі.

XX стагоддзе прынесла шмат змен у традыцыйны лад жыцця. Традыцыі баўлення вольнага часу моладдзю змяніліся савецкім, прыкладна ў 1930-50-я гады. Тады хутка развіталася са старымі звычаямі, якія разглядаліся як прыкметы мінулага жыцця, ад якога трэба пазбаўляцца. Альтэрнатывай хатнім вячоркам сталі танцы ў клубах. Канчаткова вячоркі зніклі з бытавання ў 1960-я гады. Успаміны аб восеньскіх і калядных вячорках – адны з самых яркіх і настальгічных у жыццароў старэйшага пакалення.

Спіс літаратуры:

1. Бернштам Т.А. Молодежь в обрядовой жизни общины XIX-начала XX в. : половозрастной аспект традиционной культуры / Т. А. Бернштам. - П. : Наука, Ленингр. отд-ние, 1988. - 277 с.
2. Бернштам Т.А. Молодость в символизме переходных обрядов восточных славян : учение и опыт церкви в народном христианстве / Т. А. Бернштам ; Рос. акад. наук, Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера), [Центр «Петербург. востоковедение»]. - СПб. : Петерб. востоковедение, 2000. - 394, [1] с : ил.
3. Довнар-Запольский М.В. Заметки по белорусской этнографии / Живая старина. СПб, 1893, вып. 2 с. 383-296.
4. Смирнова, И.Ю. Неглубокие молодежные вечера зимнего периода. /мат. Міжнароднай навуковай канферэнцыі Традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры Усходняга Палесся. Гомель, 2004. У 2 частках. Ч. 1. с. 193-197.
5. Смирнова, И.Ю. Калядныя вячоркі. //Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. Гродзенскае Панямонне. — Мн. 2006. Т. 3, у 2 кн. Кн. 1. с. 47- 53; Смирнова И.Ю. Піліпаўскія вячоркі //Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. Гродзенскае Панямонне. — Мн. 2006. Т. 3, у 2 кн. Кн. 1. с. 244-250.
6. Смирнова, И.Ю. Калядныя вячоркі /Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т. 4. Брэсцкае Палессе. У 2 кн. Кн. 1. / В.І. Басько [і інш.]; ідэя і агульн. рэдагаванне Т.Б. Варфаламеевай. – Мінск: Выш. шк., 2008. – с. 55 – 62; Смирнова И.Ю. Піліпаўскія вячоркі /Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т. 4. Брэсцкае Палессе. У 2 кн. Кн. 1. / В.І. Басько [і інш.]; ідэя і агульн. рэдагаванне Т.Б. Варфаламеевай. – Мінск: Выш. шк., 2008. – с. 226 – 233.
7. Смирнова, И. Ю. Вольны час моладзі ў вёсцы. (Традыцыйныя формы вольнага часу моладзі ў вёсцы. Апытальнік па традыцыйных формах вольнага часу моладзі) // Даследаванне лакальных культур Беларусі. Праграмы па зборы фальклорна-этнографічных матэрыялаў. Мн., БДУКМ, 2008. С. 309 – 317.
8. Шейн, П.В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края, т. I—III, СПб, 1887—1902. – 210 с.
9. Энгелькінг, Г. Польскія даследванні Палесся ў міжваеннае дваццацігоддзе: Станіслаў Дваракіўскі (1907-1976). Матэрыялы II Міжнароднай навуковай фальклорна-этнолінгвістычнай канферэнцыі «Комплекснае даследаванне фальклору і этнакультуры Палесся». – Мн., 2005, с. 147-148.